

MONEDE BIZANTINE DESCOPERITE LA EST DE CARPAȚI

DE

GHEORGHE MĂNUCU-ADAMEȘTEANU,
EUGENIA POPUȘOI

CUVINTE CHEIE: Monede bizantine, Sec. X-XI, Colecții muzeale, Istorie politică.

Descoperirile monetare bizantine de la est de Carpați au făcut obiectul mai multor articole și studii, prezentarea lor făcându-se, de obicei, în contextul documentației arheologice privind cultura materială din secolele X–XII¹. În lucrarea de față vom stăruia asupra pieselor din bronz – *folles* anonimi și semnați – care reprezintă categoria cea mai numeroasă, dar și cu cele mai multe probleme legate de încadrările cronologice și locul de proveniență.

Plecând de la aceste considerente, vom relua analiza unor descoperiri mai vechi, completând-o cu prezentarea unor piese inedite aflate în colecțiile muzeelor din Bârlad și Vaslui².

În anul 1992 a fost publicat un lot de 40 de monede bizantine și de tip bizantin despre care s-a presupus că provin „de prin împrejurimile Țurtenilor sau Hușilor”, deși printre ele existau „și unele monede care nu au mai fost semnalate, până în prezent, în cadrul descoperirilor de la est de Carpați”³. Pentru perioada care ne interesează erau considerate relativ rare piesele de la Constantin X și Roman IV, iar cele patru *stamena* de la

---

¹ Georgeta Crăciun, Elena Petrișor, *Catalog numismatic*, Muzeul de istorie a Moldovei, Iași, 1970 și rectificările din lucrarea lui Oct. Iliescu, *Recenzie la Georgeta Crăciun, Elena Petrișor, Catalog numismatic, Muzeul de istorie a Moldovei, Iași, 1970*, în *BSNR*, LXVII-LXIX, 1973-1975, p. 337-340; Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, I, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 353-355, înregistrează descoperirile cunoscute până în anul 1981; V. Mihailescu Bîrliba și V. Butnariu, *Descoperiri monetare din Moldova, I*, în *ArhMold*, XII, 1988, p. 319; V. Mihailescu Bîrliba și C. Mihai, *Descoperiri monetare la Târgu Frumos, jud. Iași*, în *ArhMold*, XIX, 1996, p. 257-259; A. Paragină, *Piese din secolele XI-XIV descoperite în zona de curbură a Carpaților*, în *Mousaios*, IV, I, 1994, p. 223-228; C. Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în *SCIV*, 23, 1972, 3, p. 375-415; V. Spinei, *Les relations de la Moldavie avec le Byzance et la Russie au premier quart du IIe millénaire à la lumière des sources archéologiques*, în *Dacia NS*, XIX, 1975, p. 228-229; idem, *Moldova în secolele XI-XIV*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 96-99; idem, *Monede bizantine din spațiul est carpatic*, în *SCN*, VIII, 1984, p. 77-84; Elena S. Stoljarik, *Essays on Monetary Circulation in the North-Western Black Sea Region*, Polis Press, Odesa, 1992; Ion Tentiuc, *Populația din Moldova centrală în secolele XI-XII*, Ed. Helios, Iași, 1996, p. 133-142; Dan Gh. Teodor, *Elemente și influențe bizantine în Moldova în secolele VI-XI*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 120; idem, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e. n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Ed. Junimea, Iași, 1978, p. 111-112; idem, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI e. n.*, Ed. Junimea, Iași, 1981, p. 72-73, 114; idem, *Descoperiri arheologice și numismatice la est de Carpați în secolele V-XI*, Muzeul Național de Istorie al României, București, 1996.

² Identificarea monedelor din cele două colecții a fost efectuată de Gheorghe Mănucu-Adameșteanu. Eugenia Popușoi a întocmit documentația tehnică referitoare la piesele din colecția Muzeului din Bârlad și a strâns noi informații despre monedele din colecția preotului N. Ursăcescu.

³ E. Oberländer-Târnoveanu și Eugenia Popușoi, *Monede bizantine din colecția muzeului „Vasile Pârvan” din Bârlad*, în *Carpica*, XXIII, 1992, p. 223.

Alexios I „întreceau cantitativ tot ce era cunoscut până acum ca descoperire monetară de la acest împărat în spațiul geografic de la est de Carpați”⁴. Ținând însă seama de faptul că cele patru piese proveneau din colecția preotului N. Ursăcescu, din Curteni, jud. Vaslui, care înaintea primului război mondial funcționase la Nalbant, jud. Tulcea, descoperirea lor în nordul Dobrogei părea mai probabilă⁵. Originea dobrogeană a monedelor este confirmată și de cele patru monede inedite pe care le publicăm acum: ele provin tot din colecția N. Ursăcescu, iar bănuielele noastre privind proveniența lor sunt întărite și de informațiile furnizate de urmașii preotului, care le-au donat muzeului din Bârlad. Un ultim argument, dacă mai era necesar, ne este oferit de o recentă monografie a Bârladului, care pentru secolele VII-XIV nu poate menționa nici o descoperire monetară bizantină⁶.

O trecere în revistă a *folles*-ilor anonimi și semnați din perioada 969-1092 descoperiți pe teritoriul județului Vaslui ne arată o concentrare în prima jumătate a secolului al XI-lea, ultimele piese fiind reprezentate de *folles* anonimi din clasa D, atribuiți împăratului Constantin IX (1042-1055). Din a doua jumătate a secolului al XI-lea nu putem reține decât *follis*-ul semnat – tipul 1, de la Constantin X (1059-1067) – descoperit la Vetrișoia; moneda este perforată, fapt care sugerează o refolosire ulterioară, posibil și ca piesă de cult. Unicitatea acestei descoperiri contrastează cu cele patru piese din a doua jumătate a secolului al XI-lea din colecția preotului Ursăcescu – una de la Constantin X (1059-1067), două de la Roman IV (1067-1071) și una de la Nichifor III (1078-1081). Extinzând aria cercetărilor la întreg teritoriul dintre Siret și Prut, nu putem identifica – pentru această perioadă – decât un singur *follis* anonim clasa I, de la Nichifor III (1078-1081), găsit la Smulți; din confruntarea cu grupul celor patru monede intrate în colecțiile muzeului din Bârlad reiese și de această dată caracterul cu totul special al apariției acestora din urmă. În plus, se cuvine remarcat că una din piesele din clasa G din lotul bârlădean este turnată, fiind obținută într-un atelier provincial care a funcționat la Isaccea, monedele emise aici fiind cunoscute numai pe teritoriul themei Paradunavon⁷. Un ultim argument, indirect și aproape de prisos, în favoarea identificării nordului Dobrogei ca loc de descoperire probabil al celor patru monede din a doua jumătate a secolului al XI-lea provenite din colecția N. Ursăcescu îl furnizează repetarea aceluiasi raport disproporționat între piesele din aceeași colecție și numărul exemplarelor cu proveniență certă din Moldova, pentru intervalul cronologic imediat posterior: în timp ce în colecția N. Ursăcescu își aflau locul patru *stamena* de la împăratul Alexios I Comnenul, întreg teritoriul de la est de Carpați nu a putut oferi până în prezent decât descoperirea singulară de la Murgeni.

Un alt caz, în care intrarea în fondurile unui muzeu a unei colecții private lasă în dubiu proveniența reală a pieselor, privește monedele din colecția prof. Gh. Untaru, aflate în prezent în patrimoniul muzeului din Focșani: despre ele s-a afirmat că au fost descoperite la Panciu. Trecând peste faptul că o asemenea concentrare de monede într-o așezare rurală nu este plauzibilă nici măcar pentru o așezare din Dobrogea, numărul mare de piese din secolul al XII-lea – de la Manuel I (1143-1180) și Isaac II (1185-1195)⁸ – sugerează clar o proveniență dobrogeană, care-și găsește confirmarea în prezența *follis*-ului turnat din clasa G, de la împăratul Roman IV (1067-1071)⁹.

⁴ *Ibidem*, p. 225.

⁵ Gh. Poenaru-Bordea, Bucur Măteș, *Découvertes monétaires en Roumanie – 1992 (XXXVI)*, în *Dacia NS*, XXXVII, 1993, p. 316.

⁶ Vasile Palade, *Mărturii arheologice*, în *Istoria Bârladului*, 1, Coordonator Oltea Rășcanu-Gramaticu, Ed. Odeon, Vaslui, 1998, p. 41-43.

⁷ Gh. Mănuclu-Adameșteanu, *Un atelier monetar dobrogean din secolul al XI-lea*, în *SCN*, XII, 1997, p. 119-150.

⁸ Virgil Mihăilescu Bîrliba și Viorel Butnariu, *loc. cit.*, publică un *follis* din varianta 41 și unul clasa G și cinci exemplare de billon *aspron trachy* de la Ioan II sau Manuel I (catalog 52 d, e), Isaac II (catalog 52 f, g) și Andronic II (catalog 52 h), în timp ce A. Paragină, *loc. cit.*, indică aceleași piese anonime, însă atribuie *aspron trachy* de billon lui Manuel I (catalog 3, 4) și lui Isaac II (catalog 5), cea de la Andronic II, devine de bronz, la care mai adaugă o monedă „probabil tătarească” (catalog 8). Deoarece calitatea ilustrației la articolul lui A. Paragină este nesatisfăcătoare se poate „presupune” următoarea componență a lotului: un *follis* var. 41, din clasa A3; fig. 1/2 și 2/5 (Paragină indică greșit 1/1 și 2/3), un *follis* turnat din clasa G, fig. 1/5 și 2/2 (Paragină indică greșit 1/6 și 2/4), două *stamena* de la Manuel I, Constantinopol, emis. IV, fig. 1/3, 8 ? (Paragină indică greșit 1/4 și 2/5), două *stamena* de la Isaac II?, fig. 1/4 și 2/4 – poate fi identificată numai una singură (Paragină indică greșit fig. 1/2, 3 și 2/6), o piesă de la Andronic II ? și o monedă tătarească de tip „Soare”, fig. 1/7 și 2/1.

⁹ E. Oberländer-Târnoveanu, *Relațiile daco-romanilor și populației românești cu lumea sud-est europeană în perioada secolelor IV-XIV. Privire specială asupra teritoriilor de la est și sud de Carpați*, Secțiunea II, capitolul 3, p. 33 (Teză de doctorat).

În aceeași situație se află cinci monede bizantine – Iustin I, Iustin II, Focas, Roman III, Nichifor III – din colecția Liceului industrial din Târgu Frumos, despre care s-a presupus că au fost găsite în localitatea Oțeleni, jud. Iași, de unde provenea elevul care făcuse donația. În realitate e de presupus că, așa cum se atrăgea atenția încă de la prima lor menționare, ele provin din diferite localități aflate în afara Moldovei, probabil tot din Dobrogea¹⁰.

O situație confuză a fost creată de un lot de monede aflate în colecția Muzeului din Tecuci: pe baza unor informații incomplete Dan Gh. Teodor menționa câțiva *folles* anonimi de la Ioan Tzimiskes și Roman III, despre care presupunea că au fost găsiți în sudul Moldovei¹¹. Piesele fac parte dintr-un grup mai numeros – înregistrat sub numerele de inventar 120-135 – și provin din colecția unui preot ce-a funcționat la Corod, jud. Galați. Prezența, în compoziția acestei colecții, a unui *miliarsion* și a unui grup compact de 15 *folles* – adică mai mult de jumătate din cele 29 de monede bizantine găsite între Siret și Prut – indică tot o proveniență dobrogeană¹². Pentru a înlătura orice îndoială, amintim că de pe teritoriul jud. Galați se cunosc doar patru *folles* din perioadă respectivă: Șendreni – un *follis* anonim clasa B, atribuit împăratului Roman III (1028–1034)¹³; zona orașului Galați – un *follis* anonim clasa C, atribuit împăratului Mihail IV (1034 – 1041) și unul clasa D, atribuit împăratului Constantin IX (1042–1055)¹⁴; Smulți – un *follis* anonim, clasa I, atribuit împăratului Nichifor III (1078–1081)¹⁵. În legătură cu piesa de la Nichifor III ar trebui poate subliniat că este singura de la acest împărat descoperită pe teritoriul dintre Siret și Prut, iar prezența ei într-o colecție școlară dintr-o localitate aflată în vecinătatea Dobrogei poate sugera o probabilă proveniență dobrogeană. Apartenența ei la teritoriul moldovean pare să fie infirmată și de faptul că ea este, cel puțin în acest moment, singura monedă de bronz din a doua jumătate a secolului al XI-lea – din perioada acoperită de domniile împăraților Roman IV, Mihail VII, Nichifor III și Alexios I, până la reformă (1067–1092) – găsită în acest spațiu.

În partea a doua a lucrării ne vom opri la monedele bizantine descoperite pe raza județului Vaslui care, în exclusivitate, provin din cercetările întreprinse de Ghenuță Coman¹⁶. Îndelungata sa activitate¹⁷ (moneda de la Șuletea a fost găsită în anul 1954, dar primul articol apare în 1969), întinderea zonei acoperite de investigațiile sale, ca și pasiunea de colecționare îi caracterizează activitatea întrutotul remarcabilă. Nu putem însă ignora și inerentele confuzii și inexactități. Acestea sunt sesizabile cu deosebire în domeniul numismaticii, acolo unde apar numeroase neconcordanțe. Constatarea lor impune o revizuire a descoperirilor monetare, asupra căreia vom stărui în rândurile ce urmează. Prezentarea descoperirilor monetare se va face în ordinea alfabetică a localităților: **Cîrja** – un *follis* anonim clasa D, atribuit împăratului Constantin IX Monomahul (1042–1055), surfrapat pe un *follis* anonim clasa C, atribuit împăratului Mihail IV Paflagonianul (1034–1041)¹⁸; **Giurcani** –

¹⁰ V. Mihăilescu Bârliba, C. Mihai, *loc. cit.*

¹¹ Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 120, nota 147: la fig. 9/6-7 apare și reversul de la doi *folles* anonimi clasa C, atribuiți împăratului Mihail IV (1034-1041); C. Preda, *op. cit.*, p. 412, menționează piese de la Ioan Tzimiskes și, probabil din neatenție, Roman IV, în loc de Roman III.

¹² Această colecție va face obiectul unui alt articol.

¹³ B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, în *Dacia NS*, X, 1966, p. 414, nr. 62 – greșit Mihail IV, dar se corectează; idem, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, în *Dacia NS*, XII, 1968, p. 458, nr. 94 – clasa B; Dan Gh. Teodor, *Descoperirile arheologice de la Șendreni-Galați*, în *Danubius*, I, 1967, p. 134, fig. 4.

¹⁴ an Gh. Teodor, *Teritoriul...*, p. 111 și nota 62 – greșit două piese de la Tzimiskes, găsite la Sârca, corectat de V. Spinei, în *SCN*, VIII, 1984, p. 81, nota 24 – o piesă tip C și una tip D, descoperite în zona orașului Galați.

¹⁵ B. Mitrea, *Smulți: descoperire monetară și arheologică în sudul Moldovei*, în *BSNR*, LXVII-LXIX, (1973–1975), p. 102, nr. 29.

¹⁶ La Muzeul din Vaslui se află opt *folles*, de la Leon VI (886–912) până la Constantin IX (1042–1055), toate donate de G. Coman.

¹⁷ Al. Andronic, *Ghenuță Coman (necrolog)*, în *ArhMold*, X, 1980, p. 132-133.

¹⁸ V. Spinei, în *Dacia. NS*, XIX, 1975, p. 228, nota 5 – *follis* de la Roman III, informație greșită, oferită de G. Coman dintr-un articol al acestuia, programat pentru *Danubius* VIII, 1979, dar apărut G. Coman, *Noi cercetări arheologice cu privire la secolele V–XI în partea de sud a Moldovei*, în *ActaMM*, I, 1979, p. 93 – Roman III, dar la fig. 13/13 apare o piesă clasa D, surfrapată pe clasa C, trimitere greșită ce se regăsește și la idem, *Contribuții la cunoașterea fondului etnic al civilizației secolelor V–XIII în jumătatea sudică a Moldovei*, în *Carpica*, XI, 1979, p. 206, fig. 11/6; idem, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, Ed. Litera, București, 1980, p. 188 – apare Tzimiskes iar la fig. 166/11 – un *follis* clasa B, care este de la Sărățeni, în timp ce piesa surfrapată din clasa D este ilustrată la 166/6. Situația este clarificată de V. Spinei, în *SCN*, VIII, 1984, p. 81, nota 30 – o singură monedă de la Constantin IX.

un follis anonim din clasa A2-3, perforat, atribuit împăraților Vasile II–Constantin VIII, în colecția Muzeului din Vaslui, catalog nr. 6, inv. 7, atribuit eronat lui Tzimiskes și localizat greșit la Vेत्रișoiaia, dar care „pare” să fie de la Giurcani¹⁹ și un follis anonim din clasa D, atribuit împăratului Constantin IX Monomahul (1042–1055)²⁰; **Grumezoaia** – un follis din varianta 24 la, clasa A3 (1019/1020–1028), în colecția Muzeului din Vaslui, catalog nr. 7, inv. 9²¹; **Horga** – un follis anonim din clasa D, atribuit împăratului Constantin IX Monomahul (1042–1055)²², în colecția Complexului Național Muzeal Moldova Iași, inv. 4574²³; **Murgeni** – aspron trachy de billon de la împăratul Alexios I Comnenul, Constantinopol, emisiunea 2 (1092–1118)²⁴, în colecția Complexului Național Muzeal Moldova Iași, inv. 4572²⁵; **Negrești** – un follis din varianta 9, clasa A2 (989–1019/1020); în colecția Muzeului din Vaslui, catalog nr. 8, inv. 25²⁶; în colecția din Vaslui se mai află un follis din varianta 26-27, clasa A2 (989–1019/1020); catalog nr. 9, inv. nr. 26, localizat tot la Negrești, dar asupra căruia ne este foarte greu să ne pronunțăm. În lucrările lui G. Coman, cu excepția exemplarelor de la Giurcani și Grumezoaia, nu mai există nici o mențiune în legătură cu altă piesă din clasa A2-3 care să fi fost găsită în deplasările sale și, excluzând posibilitatea ca într-o localitate din Moldova să poată fi descoperite două piese din clasa A2, presupunem, cunoscând preocupările sale de colecționară și legăturile pe care le avea cu Dobrogea, că această piesă provine de pe teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră; **Sărăteni** – un follis anonim clasa B, atribuit împăratului Roman III (1028–1034), păstrat la Complexul Național Muzeal Moldova Iași – inv. 4576²⁷; **Șuletea** – cu excepția articolului din Memoria Antiquitatis, în toate fotografiile apare un follis anonim clasa B, atribuit împăratului Roman III (1028–1034)²⁸. În colecția Complexului Național Muzeal Moldova Iași, la numărul de inventar 4579, există un follis anonim clasa D, *t u r n a t*, atribuit împăratului

¹⁹ G. Coman, în *ActaMM*, I, 1979, p. 93 – Tzimiskes, fig. 13/10 – o piesă perforată din clasa A2-3, singura de acest fel care apare în lucrările lui G. Coman.

²⁰ Idem, în *Carpica*, XI, 1979, p. 206 – Roman III, fig. 11/3 – o piesă clasa D; idem, *Statornicie...*, p. 143 – Tzimiskes, fig. 166/3 – monedă clasa A2-3, dar neperforată, în timp ce exemplarul din clasa D este ilustrat la fig. 166/13; V. Spinei, *op. cit.*, p. 80, nota 6, precizează că sunt două piese, una din clasa A2 și una clasa D.

²¹ G. Coman, în *ActaMM*, I, 1979, p. 95 – Tzimiskes, fig. 13/9 – piesă din clasa A2-3; idem, în *Carpica*, XI, 1979, p. 206 – Tzimiskes, fig. 11/3 – apare o altă monedă din clasa A2-3; idem, *Statornicie...*, p. 113 – Tzimiskes, iar la fig. 166/3 aceeași piesă din *Carpica*; V. Spinei, *op. cit.*, p. 80 – tip A2; Kirîțescu, *op. cit.*, preia greșit Tzimiskes.

²² C. Preda, *op. cit.*, p. 402, nota 61 – Constantin X, informație greșită G. Coman, preluată și de Dan Gh. Teodor, *Teritoriul...*, p. 111, nota 76; G. Coman, în *ActaMM*, I, 1979, p. 93 – Constantin X, fig. 13/14 – follis de la Constantin IX; aceeași piesă cu identificarea greșită apare și în *Carpica*, XI, 1979, p. 206, fig. 11/9 și în *Statornicie...*, p. 131, fig. 166/9; V. Spinei, *op. cit.*, p. 81, nota 31, precizează că este o piesă din clasa D.

²³ Prin amabilitatea colegilor de aici am putut vedea, în anul 1999, cele câteva monede bizantine din colecție.

²⁴ Pentru atribuirea acestei monede am folosit noul catalog al lui Michael F. Hendy, *Alexius I to Alexius V*, vol. IV/1, Washington, 1999, p. 225-228, care atribuie atelierului din capitala imperiului numai trei emisiuni de billon, față de cele patru propuse anterior.

²⁵ C. Preda, *op. cit.*, p. 404 – punct „Ilișoiaia” monedă de bronz de la Nichifor III și punct „Oița” monedă de bronz din epoca Comnenilor, nota 61 – informație greșită G. Coman; idem, Murgeni, p. 62 – punct „Ilișoiaia” monedă bronz de la Nichifor III, fig. 19/12 – reversul stamenonului de la Alexios I și punct „Oița” – „monede de bronz din emisia Imperiului de la Niceea” – fig. 19/13 – monedă neidentificabilă ce apare numai aici; idem, în *Carpica*, XI, 1979, p. 206 – Nichifor III, fig. 11/18 – moneda de billon de la Alexios I, trimiteri ce se regăsesc și în *Statornicie...*, p. 187, fig. 166/18; V. Spinei, *op. cit.*, p. 81, nota 44, precizează că este o piesă reformată de la Alexios I Comnenul; Elena Stoljarik, *op. cit.*, p. 150, nr. 142 – menționează greșit un follis anonim clasa H, de la împăratul Mihail VII (1071–1078).

²⁶ G. Coman, în *ActaMM*, I, 1979, p. 93 – o piesă de la Leon VI, fig. 13/8 și alta de la Tzimiskes, fig. 13/11, ultima corespunzând variantei 9; idem, în *Carpica*, XI, 1979, p. 206 – doi folles de la Leon VI, dar nici unul din clasa A, fig. 11/16-17; fotografiile de o calitate total nesatisfăcătoare, ar părea să reprezinte o piesă de la Leon VI și una din clasa A, trimiteri ce se regăsesc și în *Statornicie...*, p. 195, fig. 166/16-17; Kirîțescu, *op. cit.*, preia trimiterea greșită cu Tzimiskes; V. Spinei, *op. cit.*, p. 80, nota 8 – o piesă clasa A2; Dan Gh. Teodor, *Descoperiri...*, 1996, p. 121, nr. 477 – Lutărie, două monede de la Leon VI și Vasile II–Constantin VIII.

²⁷ G. Coman, *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V–XI*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 310, fig. 16/1; Stoljarik, *op. cit.*, p. 146, nr. 108 – greșit o piesă din clasa C.

²⁸ G. Coman, *Evoluția culturii materiale din Moldova de sud în lumina cercetărilor arheologice cu privire la secolele V–XIII*, în *MemAntiq*, III, 1971, p. 490 – Roman III, fig. 7/3 – o piesă clasa D, trimiteri ce se regăsesc și la idem, în *Carpica*, XI, 1979, p. 206, fig. 11/14 – aici apare o monedă din clasa B, idem, *Statornicie...*, p. 233, nota 2 – Tzimiskes, descoperită în anul 1954, fig. 166/18 – aceeași fotografie ca în *Carpica*; V. Spinei, *op. cit.*, p. 81, nota 44, două piese din clasa B și D.

Constantin IX Monomahul (1042–1055), localizat tot la Șuletea, însă prin prisma descoperirilor de *folles* din prima jumătate a secolului al XI-lea, de pe întreg teritoriul Moldovei dintre Siret și Prut, care totalizează doar 27 de exemplare, nu credem că la Șuletea se puteau găsi două monede bizantine de la Roman III (1028–1034) și Constantin IX (1042–1055). Desigur, ne aflăm în fața unei alte confuzii (piesa a fost descoperită în 1954 și publicată abia în 1971), moneda turnată din clasa D fiind obținută într-un atelier din Dobrogea (regiune în afara căreia acest tip monetar nu a circulat), de unde a fost adusă prin legăturile lui G. Coman cu colecționarii²⁹; **Vetrișoiaia** – un *folles* semnat tip 1, perforat, atribuit împăratului Constantin X, citat într-o singură lucrare³⁰ și care constituie singurul *folles* de la Constantin X găsit între Siret și Prut. În colecțiile Muzeului din Vaslui se mai află doi *folles* pentru care Vetrișoiaia trece drept loc de descoperire, dar primul – o piesă perforată din clasa A2-3, catalog nr. 6, provine de fapt de la Giurcani, în timp ce al doilea, catalog nr. 11, ce pare să provină de la Voinești, este un *folles* anonim clasa D, atribuit împăratului Constantin IX; **Voinești** – un *folles* anonim clasa D, atribuit împăratului Constantin IX Monomahul (1042-1055), în publicarea căruia se manifestă aceeași inconsecvență³¹.

În colecția muzeului județean din Vaslui se mai află încă doi *folles* donați de G. Coman : unul de la Leon VI (886–912), catalog nr. 9, inv. 239 și un altul de la Constantin IX (1042–1055), catalog nr. 13, inv. 15; pentru nici unul nu este precizat locul descoperirii. Singura piesă de la Leon VI aflată în colecția muzeului din Vaslui ar putea proveni fie de la Negrești, fie – sau mai degrabă – de la Zorleni, ambele localități numărându-se printre cele despre care se știe că au furnizat astfel de monede „colecționarului” G. Coman³²; o a treia monedă de la Leon VI descoperită pe teritoriul jud. Vaslui provine de la Gugești³³. Se cuvine remarcat că pentru întreaga regiune dintre Siret și Prut nu poate fi amintită decât o singură piesă, găsită la Satu Nou, jud. Iași³⁴. Din perspectiva acestei sumare treceri în revistă a descoperirilor se poate presupune că G. Coman a găsit o singură monedă de la împăratul Leon VI – cea păstrată la muzeul din Vaslui și care ar putea proveni de la Zorleni, localitate cu trimiteri clare; cât privește descoperirile monetare de la Negrești, se pare că G. Coman a încurcat monedele și probabil că de aici nu putem menționa decât un *folles* din varianta 9, clasa A2.

Însumând descoperirile monetare din intervalul 969–1118, rezultă că pe teritoriul jud. Vaslui s-au găsit 10 *folles*, după cum urmează : clasa A2 (989–1019/1020) – varianta 9 (**Negrești**), clasa A3 (1019/1020–1028) – varianta 24 a (**Grumezoaia**), clasa A2-A3, varianta ? (**Giurcani**), Roman III Argyros (1028–1034) – clasa B (**Sărățeni**), Constantin IX Monomahul (1042–1055) – clasa D (**Cîrja**, **Giurcani**, **Horga**, **Șuletea**, **Voinești**), Constantin X Doukas (1059–1067) – tip 1 (**Vetrișoiaia**); la acestea se adaugă un *stamenon* de la Constantinopol, emisiunea 2 (1092–1118), de la Alexios I Comnenul (1081–1118), descoperit la **Murgeni**. La Muzeul din Vaslui se află încă doi *folles*: unul din clasa A2 – varianta 26-27?³⁵ despre care, în mod eronat, se presupune că a fost găsit la Negrești, celălalt, din clasa A3 – varianta 14b, 24? greșit atribuit localității Giurcani. Despre ambele piese se poate afirma, cu certitudine, că nu au fost descoperite pe teritoriul Moldovei, fapt care reiese și din confruntarea cu celelalte descoperiri monetare din teritoriul cuprins între Siret și Prut. Prezența la Negrești a două monede timpurii din clasa A2 (989–1019/1020) – una, probabilă, din varianta 9 și alta, de neconceput, din varianta 26-27?, ar constitui o excepție notabilă pentru tot teritoriul de la est de Carpați, întrucât nu se mai cunoaște menționa nici o altă piesă din clasa A2. Clasa A3 (1019/1020–1028) este prezentă prin numai patru exemplare descoperite în orașul Bacău – varianta 24 a, la Nicolae Bălcescu, jud. Botoșani – varianta 40³⁶, la Bogdănești, jud. Suceava – varianta 40 a-b?, aflată în colecția Complexului Național Muzeal Moldova Iași,

²⁹ C. Preda, *op. cit.*, o monedă de la Constantin IX; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul...*, p. 111, notele 71 și 75 – o monedă Roman III și una Constantin IX; V. Spinei, *op. cit.*, p. 81, nota 32 – două piese din clasa B și D.

³⁰ G. Coman, în *ActaMM*, I, 1979, p. 93, fig. 14/1; în mod surprinzător, în comparație cu celelalte monede care sunt menționate în mai multe articole, aceasta nu mai apare nici măcar în volumul *Statornicie...*, ce constituie un *summum* al lucrărilor sale, unde la Vetrișoiaia, p. 261-263, nu indică nici o monedă.

³¹ G. Coman, în *Carpica*, XI, 1979, p. 206 – Roman III, fig. 11/15 – clasa D, idem, *Statornicie...*, p. 272, fig. 166/15 – Ioan I; V. Spinei, *op. cit.*, p. 81, nota 44 precizează că este vorba despre o piesă din clasa D.

³² G. Coman, în *ActaMM*, I, 1979, p. 93, fig. 13/8 – Negrești, fig. 13/7 – Zorleni; idem, în *Carpica*, XI, 1979, p. 206, fig. 11/12 – Zorleni "Fântânele", fig. 11/16-17 ? – Negrești.

³³ V. Butnariu, *O nouă monedă bizantină de la Gugești, jud. Vaslui*, în *CercetSt*, XII-XIII, 1981-1982, p. 169-171.

³⁴ Dan Gh. Teodor, în *SCIV*, 21, 1970, I, p. 120, fig. 9/5 a-5 b.

³⁵ E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, Secțiunea II, capitolul 3, p. 26.

³⁶ V. Spinei, *op. cit.*, p. 77, nr. 1, aduce corecții la Dan Gh. Teodor, *Teritoriul...*, p. 111, unde este localizată greșit la Frumușica.

inv. 3793 și a cărei identificare ne aparține³⁷ și la Dobreni, jud. Neamț – varianta 39-40?, piesă inedită în colecția muzeului din Piatra Neamț, inv. 4794³⁸.

Continuând comparația dintre descoperirile monetare din Moldova și cele din județul Vaslui, ajungem la rezultate surprinzătoare pentru intervalul cronologic pe care îl aducem în discuție (969–1092); pe teritoriul dintre Siret și Prut putem consemna 19 *folles* anonimi ce provin din 12 localități repartizate în șase județe – jud. Bacău (orașul Bacău), jud. Botoșani (orașul Botoșani și localitățile Nicolae Bălcescu, Ștefănești), jud. Galați (orașul Galați și localitățile Smulți, Șendreni), jud. Iași (localitatea Miroslava), jud. Neamț (orașul Piatra Neamț și localitatea Dobreni), jud. Suceava (localitatea Bogdănești și orașul Rădăuți), la care se adaugă cinci piese din Moldova, fără loc de descoperire. Față de această situație – și în contrast evident cu ea – în jud. Vaslui au fost înregistrate 10 monede cu loc de proveniență cunoscut și două de pe raza județului, adică un total de 12 *folles* anonimi și semnați.

Recapitulând informațiile existente, frapează o serie de – „anomalii” înregistrate pe teritoriul județului Vaslui:

la **Negrești** sunt menționate mai multe monede bizantine – una sau două de la Leon VI și două din clasa A2 (var. 9 și 26-27), situație neverosimilă nu numai în privința Moldovei, ci chiar și pentru o așezare rurală din Dobrogea. Dacă în ceea ce privește moneda de la Leon VI se pare că existat o confuzie, în privința provenienței, cu localitatea Zorleni, pentru clasa A2 nu putem reține decât piesa din varianta 9, pentru cea din varianta 26-27 originea dobrogeană fiind aproape certă.

La **Șuletea** apar doi *folles* – unul clasa B, atribuit împăratului Roman III și unul din clasa D, turnat, atribuit împăratului Constantin IX – ultimul având, desigur, tot o origine dobrogeană.

De la **Giurcani** sunt publicați doi *folles* – unul din clasa A2-A3 și unul din clasa D, atribuit împăratului Constantin IX – dar, *nota bene*, primul a fost perforat, fapt ce indică o refolosire ulterioară și o altă destinație.

La **Vetrișoia** a fost găsită o piesă semnată de la împăratul Constantin X, ce constituie o apariție singulară pentru tot teritoriul de la est de Carpați: moneda este însă perforată și folosirea ca pandantiv ar explica prezența ei într-o așezare rurală din a doua jumătate a secolului al XI-lea.

După aceste precizări, eșalonarea cronologică a monedelor anonime de pe teritoriul Moldovei se prezintă astfel: primele descoperiri ce sugerează o reluare a circulației monetare aparțin clasei A3 (1019/1020–1028) și ele pătrund până în ținuturile nordice – vezi piesele de la Bogdănești, jud. Suceava și Nicolae Bălcescu, jud. Botoșani – fenomen determinat de victoriile bizantinilor din anul 1001 și revenirea acestora la Dunărea de Jos. Numărul pieselor cunoscute este apreciabil – 24,14 % din totalul descoperirilor – realitate reflectată și de indicatorul număr de monede raportat la anii de domnie, care, cu 0.78, plasează această etapă pe locul al doilea pentru intervalul 969–1092³⁹. Stabilitatea politică și economică au prilejuit creșterea numărului de monede la nord de Dunăre – nouă *folles* din clasa B, atribuiți împăratului Roman III (1028–1034); această cifră plasează domnia acestui împărat pe primul loc, atât în ceea ce privește ponderea acestora în totalul descoperirilor – 31,03 % – cât și în privința indicatorului monede/ani de domnie, care se situează la valoarea de 1,50⁴⁰.

Acest fenomen ascendent va fi stopat, temporar, de presiunea exercitată de prezența pecenegilor în zonă și de invaziile acestora, care au devastat succesiv teritoriile învecinate Moldovei (în anii 1032, 1034, 1036 și 1046). Instabilitatea marcată a epocii explică numărul redus de *folles* din clasa C, atribuiți împăratului Mihail IV (1034–1041) – 10,34 % din totalul descoperirilor, adică numai trei piese, găsite la Ștefănești (jud. Botoșani), în zona orașului Galați și într-o localitate nedeterminată de pe teritoriul Moldovei.

Urmează o ultimă perioadă de liniște și prosperitate – etapă marcată prin cei șapte *folles* din clasa D, atribuiți împăratului Constantin IX (1042–1055), prin care se înregistrează un progres față de domnia anterioară – 24,14 % din totalul descoperirilor de monede emise între 969–1092 și o valoare de 0.54 a raportului monede/ani de domnie.

³⁷ Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 205 – Tzimiskes dar la fig. 46/2 apare o piesă din clasa B de la Sărățeni; V. Spinei, *op. cit.*, p. 81, nota 50 – clasa A2.

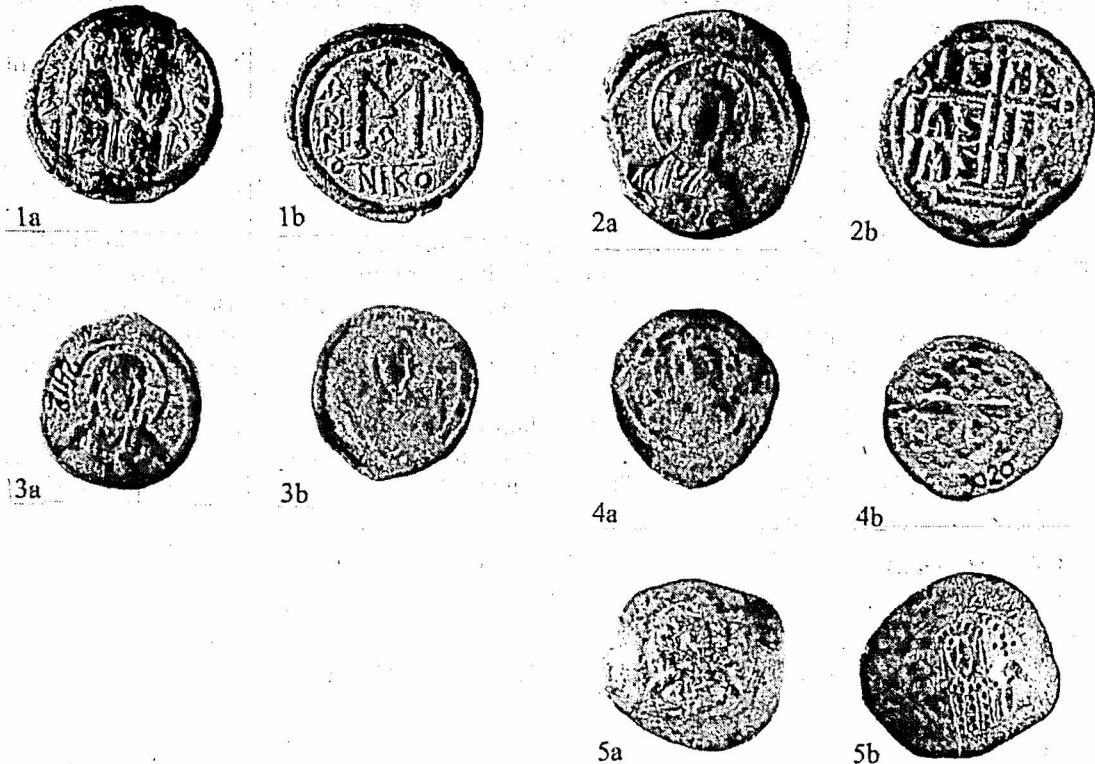
³⁸ E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, Secțiunea II, capitolul 3, p. 32, nota 112.

³⁹ A.A. Nudelman, *Očerki istorii monetnovo obrašenia v Dnestrovskovo-Prutskovo regione*, Chișinău, 1985, p. 73-74; E. Oberländer-Târnoveanu, M. Constantinescu, *Monede romane târzii și bizantine din colecția Muzeului județean Buzău, în Mousaios*, IV, 1, 1994, p. 323 – constată o situație similară pentru zona Buzăului și nord-estul Munteniei.

⁴⁰ V. Spinei, în *Dacia NS*, XIX, 1975, p. 230 – „monedele de la Roman III egale ca număr cu toate celelalte descoperiri de monede bizantine din primul sfert al mileniului II”, constatare ce a rămas încă valabilă.

Istoria zbuciumată a celei de-a doua jumătăți a secolului al XI-lea, care înregistrează invaziile repetate ale uzilor, pecenegilor și cumanilor, își va pune amprenta și asupra descoperirilor monetare de la est de Carpați: pentru întreg intervalul dintre atacul uzilor din 1064–1065 și invazia pecenegilor din anul 1091 nu putem aminti decât o piesă anonimă de la Nichifor III, descoperită la Smulți, jud. Galați, care ar putea proveni tot din Dobrogea⁴¹. Situația este perfect explicabilă, dacă avem în vedere că după atacul eșuat al uzilor din 1064, în sudul Moldovei se constată o întărire a confederației tribale a cumanilor, alături de care întâlnim grupuri de pecenegi și uzi⁴².

După victoria împăratului Alexios I Comnenul asupra pecenegilor – la Lebunion, în anul 1091, situația se va normaliza, ceea ce face ca moneda bizantină să-și reia circulația la nord de Dunăre, însă această etapă constituie un alt capitol din istoria politică și economică a ținuturilor de la est de Carpați.

Plansa I. Monede din colecția muzeului din Bârlad: folles emiși de Justin II și Sofia (1a-b), Roman III – clasa B (2a-b), Roman IV – clasa G (3a-b), Nichifor III – clasa I (4a-b) și un stamenon emisiunea 3, Constantinopol, de la Alexios I (5a-b).

LISTA DE FOLLES ANONIMI ȘI SEMNAȚI, EMIȘI ÎN PERIOADA 969–1092, DESCOPERIȚI ÎNTRE SIRET ȘI PRUT

Bacău, oraș – *follis* anonim, varianta 24, clasa A 3 (1019/20–1028)⁴³.

Bogdănești, com. Boroaia, jud. Suceava – *follis* anonim, varianta 40 a-b?, clasa A3(1019/20–1028)⁴⁴.

⁴¹ A. A. Nudelman, *op. cit.*, p. 74 – pentru zona dintre Prut și Carpați, din anii '80 începe o perioadă fără monede.

⁴² V. Spirăi, *Ultimele valuri migratoare la nordul Mării Negre și al Dunării de Jos*, Editura Helios, Iași, 1996, p. 76-77; P. Diaconu, *Les Coumans au Bas Danube aux XI-e et XII-e siècles*, Ed. Acad. RSR, București, 1978, p. 35.

⁴³ V. Căpitanu, *Descoperiri de monede antice și bizantine*, în *Carpica*, 4, 1971, p. 291, nr. 43 – greșit Nichifor II, argint; B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, în *Dacia NS*, XVIII, 1974, p. 414-415, nr. 86/4 – precizează că este din clasa A2, cf. Margaret Thompson; E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, Secțiunea II, cap. 3, p. 26 – var. 24.

⁴⁴ Vezi *supra*, nota 36.

Botoșani, oraș – *follis* anonim clasa B, atribuit împăratului Roman III (1028–1034)⁴⁵.

Cîrja, jud. Vaslui – *follis* anonim clasa D, atribuit împăratului Constantin IX Monomahul (1042–1055)⁴⁶.

Dobreni, jud. Neamț – un *follis* anonim, varianta 39-40 ?, clasa A3 (1019/20–1028)⁴⁷; un *follis* anonim clasa D, atribuit împăratului Constantin IX Monomahul (1042–1055)⁴⁸.

Galați, zona orașului – un *follis* anonim clasa C, atribuit împăratului Mihail IV Paflagonianul (1034–1041) și un *follis* anonim clasa D, atribuit împăratului Constantin IX Monomahul (1042–1055)⁴⁹.

Giurcani, jud. Vaslui – un *follis* anonim clasa A2-A3 atribuit împăraților Vasile II–Constantin VIII (976–1028) și un *follis* anonim clasa D, atribuit împăratului Constantin IX Monomahul (1042–1055)⁵⁰.

Grumezoaia, jud. Vaslui – un *follis* anonim din varianta 24 a, clasa A3 (1019/20–1028)⁵¹.

Horga, jud. Vaslui – un *follis* anonim clasa D, atribuit împăratului Constantin IX Monomahul (1042–1055)⁵².

Miroslava, jud. Iași – un *follis* anonim clasa B, atribuit împăratului Roman III Argyros (1028–1034)⁵³.

Moldova – fără loc de proveniență – un *follis* anonim clasa A2-3?⁵⁴; trei *folles* anonimi clasa B, atribuiți împăratului Roman III Argyros (1028–1034) și un *follis* anonim clasa C, atribuit împăratului Mihail IV Paflagonianul (1034–1041)⁵⁵.

Negrești, jud. Vaslui – un *follis* anonim din varianta 9, clasa A2 (989–1019/20)⁵⁶.

Nicolae Bălcescu, jud. Botoșani – un *follis* anonim din varianta 40, clasa A3 (1019/20–1028)⁵⁷.

Piatra Neamț, zonă, jud. Neamț – un *follis* anonim clasa B, atribuit împăratului Roman III Argyros (1028–1034)⁵⁸.

Rădăuți, oraș – un *follis* anonim clasa B, atribuit împăratului Roman III Argyros (1028–1034)⁵⁹.

Sărățeni, jud. Vaslui – un *follis* anonim clasa B, atribuit împăratului Roman III Argyros (1028–1034)⁶⁰.

Smulți, jud. Galați – un *follis* anonim clasa I, atribuit împăratului Nichifor III Botaneiates (1078–1081)⁶¹.

Șendreni, jud. Galați – un *follis* anonim clasa B, atribuit împăratului Roman III Argyros (1028–1034)⁶².

Ștefănești, jud. Botoșani – un *follis* anonim clasa C, atribuit împăratului Mihail IV Paflagonianul (1034–1041)⁶³.

Șuletea, jud. Vaslui – un *follis* anonim clasa B, atribuit împăratului Roman III Argyros (1028–1034)⁶⁴.

Vetrișoaia, jud. Vaslui – un *follis* semnat de tip 1, atribuit împăratului Constantin X Dukas (1059–1067)⁶⁵.

Voinești, jud. Vaslui – un *follis* anonim clasa D, atribuit împăratului Constantin IX Monomahul (1042–1055)⁶⁶.

⁴⁵ Dan Gh. Teodor, în *SCIV*, 1970, 1, p. 120, nota 143; idem, *Descoperiri...*, 1996, p. 56, nr. 109 – unde vine cu completări.

⁴⁶ Vezi *supra*, nota 17.

⁴⁷ Vezi *supra*, nota 37.

⁴⁸ E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, Secțiunea II, cap. 3, p. 32, nota 112 – inedită.

⁴⁹ Vezi *supra*, nota 14.

⁵⁰ Vezi *supra*, notele 18 și 19.

⁵¹ Vezi *supra*, nota 20.

⁵² Vezi *supra*, nota 21.

⁵³ B. Mitrea, *Découvertes récentes et plus anciennes de monnaies antiques et byzantines en Roumanie*, în *Dacia NS*, XIII, 1969, p. 552, nr. 571; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 117, nr. 454 – cu completări.

⁵⁴ V. Spinei, *Moldova în secolele XI–XIV*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 96.

⁵⁵ Georgeta Crăciun, Elena Petrișor, *op. cit.*, p. 70, nr. 235 – un *follis* clasa B; V. Spinei, în *SCN*, VIII, 1984, p. 77, nr. 4 – un *follis* clasa B, nr. 7 – un *follis* clasa C; la acestea putem adăuga o piesă inedită din clasa B, aflată în colecția Bița Traian, din Pașcani, pe care colecționarul, cu multă amabilitate, mi-a arătat-o în cursul unei vizite din luna iulie a anului 1999.

⁵⁶ Vezi *supra*, nota 25.

⁵⁷ Vezi *mai sus*, nota 35.

⁵⁸ E. Oberländer-Târnoveanu, *op. cit.*, Secțiunea II, cap. 3, p. 28-29, nota 105 – inedită.

⁵⁹ I. Mitrea, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu din regiunea dintre Carpați și Siret a Moldovei*, în *Carpica*, V, 1972, p. 122, fig. 22/1a-b, nota 36.

⁶⁰ Vezi *mai sus*, nota 26.

⁶¹ Vezi *mai sus*, nota 15.

⁶² Vezi *supra*, nota 13.

⁶³ V. Spinei, *op. cit.*, p. 78, nr. 6, fig. 1/4.

⁶⁴ Vezi *supra*, nota 27.

⁶⁵ Vezi *supra*, nota 27.

⁶⁶ Vezi *supra*, nota 30.

CATALOG

Pentru identificarea monedelor am folosit următoarele lucrări:

Philip Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, Volume III. Part 2. Basil I to Nicephorus III (867–1081)*. Washington, 1973.

Michael F. Hendy, *Coinage and Money in the Byzantine Empire 1081–1261*, Dumbarton Oaks Studies, 1969.

Michael F. Hendy, *Alexius I to Alexius V*, în *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection. IV.1*, Ed. Alfred R. Bellinger și Philip Grierson, Washington, 1999.

Vujadin Ivanišević, *Interpretation and Dating of the Folles of Basil II and Constantine VIII – The Class A 2*, în *ZRVI, XXVII – XXVIII*, 1989, p. 19–42.

D.M. Metcalf, *Coinage in South – Eastern Europe. 820–1396*, Second Edition, London, 1979.

Cécile Morrisson, *Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliothèque Nationale. Tome II. De Philippicus à Alexius III (711–1204)*, Paris, 1970.

A. Colecția Muzeului județean „Vasile Pârvan” din Bârlad.

Comuna Perieni⁶⁷.

Iustin II și Sofia (565–578)⁶⁸

DOW, I, p. 227, nr. 97 a, anii 568/569, Nicomedia.

1. AE 12.76 g. 30.00 × 29.00 mm. Inv. B. 10657.

Monede donate de moștenitorii preotului N. Ursăcescu.

Roman III Argyros (1028–1034)

Clasa B (1028–1034)

Morrisson, II, p. 586, 599, anii 1028–1034.

Grierson, III, 2, p. 676, anii 1030/35–1042?

2. AE 13.30 g. 33,30 × 30,10 mm. Ștanțată. Inv. B. 3007.

Roman IV Diogene (1067–1071)

Clasa G (1067–1071)

Morrisson, II, p. 586, 602–603, anii 1067–1071.

Grierson, III, 2, p. 692–694, anii c. 1065–c. 1070.

3. AE 4.74 g. 27,70 × 25,20 mm. Turnată Inv. B. 2412, pl. I/2a-b.

Nichifor III Botaneiates (1078–1081)

Clasa I (1078–1081).

Morrisson, II, p. 586, 603–604, anii 1078–1081.

Grierson, III, 2, p. 606, anii c. 1075–c. 1080.

4. AE 3.75g. 27,50 × 25,10 mm. Ștanțată. Inv. B. 3020. Pl. I/3a-b.

⁶⁷ Moneda a fost donată de profesoara Emilia Anton, din comuna Perieni, cu mențiunea că a fost descoperită în zonă.

⁶⁸ Piesa a fost identificată de Mihaela Iacob, numismată la Muzeul de Arheologie al ICEM-Tulcea.

Alexios I Comnenul (1081–1118)

Emisiuni posterioare reformei (1092–1118).

Billon. Aspron trachy.

Constantinopol. Emisiunea 3 (1092–1118).

Hendy, 1999, p. 228, pl. V/26/2,4, emis. 3.

Hendy, 1969, p. 86, pl. 7/5-6, emis. 4.

5. Bill. 3.70 g. 27,70 × 26,00 mm. Inv. B. 1715. Pl. I/4a-b.

A. Muzeul județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui – monede donate de Ghenuță Coman.

Giurcani.

Clasa A2-A3 (989–1028)

Varianta ?

6. AE 12.20 g. 32,60 × 31,10 mm. Ștanțată – perforată. Inv. 7 – localizată greșit la Vetrișoiaia și atribuită eronat lui Ioan Tzimiskes.

Grumezoaia

Varianta 24 a (1010/15–1020/25)

Ivanišević, 1989, p. 36–39, clasa A2, emis. III, anii 1010/15–1020/25.

Grierson, III, 2, p. 661, clasa A2, anii 976?–1030/35.

7. AE 12.05 g. 29,00 × 29,70 mm. Ștanțată. Inv. 9 – atribuită eronat lui Ioan Tzimiskes.

Negrești.

Varianta 9 (989–1019/20).

Grierson, III, 2, p. 654, clasa A2, anii 976?–1030/35.

Metcalf, 1979, p. 55–60, clasa A2-Grecia centrală, anii 989–1019/20.

Ivanišević, 1989, p. 36–39, clasa A2, emis. I, anii 976–1001.

8. AE 15.75 g. 34,80 × 36,10 mm. Ștanțată. Inv. 25 – atribuită eronat lui Leon VI.

Zorleni. ?

Leon VI (886–912)

Grierson, III, 2, p. 518-521, clasa 3, anii 886–912.
Morrison, II, p. 555-556, tip 3, anii 886–912.

Metcalf, 1979, p. 55-60, clasa A2-Provincială, anii 889–1019/20.

9. AE ? g. 32.00 x 28.00 mm. Inv. 239.

Dobrogea. ?

Varianta 14 b-24 ? (989–1028)

Grierson, III, 2, p. 645, clasa A2, anii 976 ?–1030/35.

11. AE 9.70 g. 31,50 x 31,20 mm. Ștanțată. Inv. 26 – localizată greșit la Giurcani și atribuită eronat lui Leon VI.

Constantin IX Monomahul (1042–1055)

Clasa D (1042–1055).

Morrison, II, p. 586, 601, anii 1042–1055.

Grierson, III, 2, p. 685-687, anii c. 1050–c. 1060.

10. 9.25 g. 30,00 x 31,00 mm. Ștanțată. Inv. 8 – localizată greșit la Giurcani și atribuită eronat lui Ioan Tzimiskes.

Varianta 26-27? (989–1019/20)

Grierson III, 2, p. 657-662, clasa A2, anii 976?–1030/35.

12. 8.00 g. 29.10 x 28,40 mm. Ștanțată. Inv. 11 – localizată greșit la Vetrișoia.

13. 8.02 g. 27,20 x 29,70 mm. Ștanțată Inv. 15 – una din aceste două piese ar putea fi de la Voinești?

MOLDOVA
FOLLES DIN SECOLELE X–XI (969–1092)
DESCOPERIRI IZOLATE

ÎMPĂRAȚI	TIP	ANI	NR	%	Monede/ani de domnie
Tzimiskes (969–976)	A1 (969–976)	7	0	0.00%	0.00
Vasile II – Constantin VIII (976–1028)	A2 (989–1019/20)	21	1	3.45%	0.05
	A3 (1019/20–1028)	9	7	24.14%	0.78
Roman III (1028–1034)	B (1028–1034)	6	9	31.03%	1.50
Mihail IV (1034–1041)	C (1034–1041)	7	3	10.34%	0.43
Constantin IX (1042–1055)	D (1042–1055)	13	7	24.14%	0.54
Constantin X (1059–1067)	E (1059–1067)	8	0	0.00%	0.00
	F (1059–1067)	8	0	0.00%	0.00
	Tip 1 (1059–1067)	8	1	3.45%	0.13
	Tip 2 (1059–1067)	8	0	0.00%	0.00
Roman IV (1067–1071)	Semnate (1067–1071)	4	0	0.00%	0.00
	G (1067–1071)	4	0	0.00%	0.00
Mihail VII (1071–1078)	Semnate (1071–1078)	7	0	0.00%	0.00
	H (1071–1078)	7	0	0.00%	0.00
Nichifor III (1078–1081)	Semnate (1078–1081)	3	0	0.00%	0.00
	I (1078–1081)	3	1	3.45%	0.33
Alexios I (1081–1118)	Până la reformă (1081–1092)	11	0	0.00%	0.00
	J (1081–1092)	11	0	0.00%	0.00
	K (1081–1092)	11	0	0.00%	0.00
TOTAL			29		

MONEDE BIZANTINE DESCOPERITE LA EST DE CARPAȚI

Termeni și cuvinte frecvent folosite

Follis-folles

Stamenon-stamena

Ștanțat-turnat

Monedă bizantină anonimă și semnată
 Împărat
 Leon VI (886–912)
 Tzimiskes (969–976)
 Vasile II–Constantin VIII (976–1028) – clasa A2-A3
 Roman III (1028–1034) – clasa B
 Mihail IV (1034–1041) – clasa C
 Constantin IX (1042–1055) – clasa D
 Constantin X (1059–1067) – tip 1, clasa E
 Roman IV (1067–1071) – clasa G
 Mihail VII (1071–1078) – clasa H
 Nichifor III (1078–1081) – clasa I
 Alexios I (1081–1118) – emisiuni posterioare reformei
 Pecenegi
 Moldova
 Dobrogea
 Siret
 Prut

MONNAIES BYZANTINES DÉCOUVERTES À L'EST DES CARPATHES

RÉSUMÉ

Les auteurs publient 13 monnaies inédites des collections des musées de Bârlad et Vaslui. La collection numismatique du musée de Bârlad s'est enrichie d'une nouvelle donation – quatre pièces – provenant de l'ancienne collection du prêtre N. Ursăcescu; leur contribution à la configuration du lot accumulé contredit une hypothèse antérieurement avancée concernant l'origine de ces découvertes monétaires – les environs de la ville de Bârlad – indiquant en tant que provenance probable la Dobroudja, où le prêtre avait jadis exercé sa mission. Pour les quatre folles (datés de l'intervalle 969–1118) de l'ancienne collection N. Ursăcescu – qui sont des émissions des Empereurs byzantins de la seconde moitié du XIe siècle: l'un de Constantin X, deux de Roman IV et le quatrième de Nicéphore III – il n'y a pas d'analogies dans le département de Vaslui, sauf une pièce singulière de Constantin X, perforée; il n'y en a pas de plus dans toute la Moldavie, qui a livré jusqu'à présent un seul follis anonyme de la classe I, émission de Nicéphore III, trouvé à Smulți, dép. de Galați. En ajoutant les cinq stamena de l'Empereur Alexis I Comnène de la même collection, qui ne recoupent elles non plus le tableau des découvertes monétaires en Moldavie (il n'y en a qu'une seule autre pièce, trouvée à Murgeni, dép. de Vaslui), les auteurs concluent sur la vraisemblance de la provenance dobroudjéenne des monnaies de la moisson numismatique du prêtre N. Ursăcescu.

Les deux auteurs sont également inclinés à attribuer une provenance dobroudjéenne aux monnaies de la collection Gh. Untaru, aujourd'hui au musée de Focșani (dont on attribuait Panciu comme lieu de la découverte), de la collection du Lycée Industriel de Târgu Frumos (dont le lieu de la découverte accusé était Oțeleni) et de la collection du prêtre de Corod, dép. de Galați, aujourd'hui au musée de Tecuci (dont la provenance citée était «la Moldavie méridionale»).

La deuxième partie de l'article est consacrée à la publication de huit folles de la collection du musée de Vaslui, accompagnée par un ré-examen des découvertes monétaires du département de Vaslui et par une analyse comparative des celles-ci et des découvertes du même genre sur le territoire de la Moldavie. Sur la foi de cette étude on peut supposer qu'au moins en partie les monnaies précitées proviennent de la Dobroudja.

Le comptage de toutes les découvertes de folles anonymes et signés de l'intervalle 969-1092 indique une reprise de la circulation monétaire au cours des premières décennies du XIe siècle, illustrée par une pièce de la classe A2 (989–1019/1020) et sept de la classe A3 (1019/1020–1028). Le revirement connaît un développement ascendant, dont témoignent neuf folles anonymes de la classe B, attribués à l'Empereur Roman III (1028-1034); s'en suit une syncope sous le règne de l'Empereur Michel IV (1034-1041), illustré par seuls trois exemplaires. Cette chute pourrait avoir été provoquée par l'accroissement de la pression des attaques pechénègues envers les régions limitrophes (1032, 1034, 1036 et 1046). Une dernière période de prospérité s'en suit, documentée par sept folles anonymes de la classe D, attribués à l'Empereur Constantin IX (1042–1055), après que, pour la seconde moitié du XIe siècle, on ne peut citer que deux

découvertes: un follis anonyme de type I, de Constantin X (1059–1067), trouvé à Vetrișoiaia, dép. de Vaslui, et une autre pièce, toujours anonyme, émission de Nicéphore III, trouvé à Smulți, dép. de Galați. Cette nouvelle dépression est redevable à la présence ininterrompue et pressante des tribus de populations migratoires – des Petchénègues, des Ouds, des Coumans – établies dans la région. La situation va s'améliorer suite à la victoire obtenue par Alexis Ier Comnène à Lébounion (1091) contre les Petchénègues.

LISTE DES FIGURES

Planche I. Monnaies de la collection du Musée de Bârlad: Folles frappés par Justin II et Sophie (1a-b), Roman III – classe B (2a-b), Roman IV classe G (3a-b), Nicéphore III – classe I (4a-b) et un staménon d'Alexis Ier, émission 3, Constantinople (5a-b).